

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 37. 091. 3(477. 43/44)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-28-114-116>

Олена Зінько

Вінницький національний технічний університет,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

**Зузяк Т. П. Становлення й розвиток педагогічної освіти на Поділлі
(кінець XVIII – початок XX століття) : монографія / Тетяна Зузяк.
Вінниця : Нілан - ЛТД, 2017. 452 с.**

Анотація. У статті прорецензована монографія, в якій розглянуто процес становлення й розвитку педагогічної освіти на Поділлі кінця XVIII – початку XX століття. В монографії Зузяк Т. П. проаналізовано становлення навчальних закладів краю та висвітлено педагогічні ідеї, творчий доробок видатних педагогів і громадських діячів Поділля.

Ключові слова: педагогічна освіта, педагогічні навчальні заклади, педагогічні ідеї, видатні педагоги, громадські діячі Поділля.

Монографія Зузяк Т. П. – є комплексним дослідженням становлення й розвитку педагогічної освіти на Поділлі кінця XVIII – початку XX століття. Книга має передмову, п'ять розділів (13 підрозділів) та додатки.

У передмові дослідження автор звертає увагу на те, що історики освіти й педагогічної думки, філософи, культурологи, теоретики й практики педагогічної галузі критикують систему освіти за технократичний підхід у професійно-педагогічній підготовці вчителя, нівелювання ціннісних орієнтирів у системі педагогічної освіти. Вирішення складних завдань модернізації вітчизняної педагогічної освіти неможливе без вивчення власного історичного минулого, ознайомлення з педагогічною спадщиною видатних теоретиків і практиків, особливо на Поділлі, де наприкінці XVIII – початку XX ст. склалися оригінальні традиції підготовки вчительських кадрів у духовних і світських навчальних закладах.

Розділ 1. «Соціально-економічні та політичні проблеми розвитку педагогічної освіти на Поділлі наприкінці XVIII – початку XX ст. має три підрозділи: 1.1. Історіографія генези педагогічної освіти на Поділлі; 1.2. Передумови становлення педагогічної освіти Поділля; 1.3 Вплив західноєвропейської педагогічної теорії і практики на підготовку вчителів на Поділлі. Грунтовний розгляд зазначених питань свідчить, що автором опрацьований значний обсяг архівних матеріалів, періодика, стародруки, спеціальна історична та історико-педагогічна література, документація навчальних закладів, дослідження закордонних авторів. У праці зазначено, що освіта Поділля формувалась під різними впливами. Усі держави, які володіли Поділлям, відзначалися політично гострою своєрідністю, соціально-економічним розвитком, національним складом та релігією. Це сприяло локалізації етнокультурної спільності мешканців Поділля. Наслідком приналежності Поділля до двох різних державних суспільно-економічних формацій стала відмінність розвитку економіки: Західного, як усієї Галичини (Поділля складало 1/3 її території), Східного – як інших українських земель у складі Російської імперії. Відмінним також був і розвиток етнічних відносин.

Виявлені та проаналізовані автором документи й матеріали розкривають реакційну сутність політики австрійського уряду в галузі освіти на Західному Поділлі, польський вплив та демонструють процеси русифікації на Східному Поділлі. На австрійську систему освіти впливали педагоги Німеччини, Англії, Франції. Російська імперія запозичила австрійську систему, але на Східному Поділлі вона впроваджувалася з певними особливостями.

Розділ 2. «Педагогічні особливості формування особистості майбутніх учителів у духовних закладах освіти Поділля наприкінці XVIII – початку XX ст.» має підрозділи: 2.1. Загальнопедагогічна підготовка вчителів у чоловічих духовних училищах та семінарії; 2.2. Розвиток творчої особистості майбутніх учителів у жіночих духовних училищах; 2.3. Освітньо-виховна діяльність вчительських шкіл. Автор зазначає, що на Поділлі не було жодного вищого навчального закладу, тобто духовної академії, а середнім духовним навчальним закладом освіти була Подільська духовна семінарія й нижчими – чоловічі духовні училища.

В Україні досить розвиненими були села, що сприяло розвитку освіти. Майже в кожній парафії існувала школа. Специфіка духовної освіти була в тому, що шкільне навчання

відбувалося в душі православної віри та захисту від католицького впливу. Така тенденція зберігалась після приєднання українських земель до Російської імперії.

До 1833 р. на Поділлі існувало три духовні повітові чоловічі училища: Приворотське, Шаргородське та Кам'янецьке. В 1833 р. було відкрито Тульчинське чоловіче духовне училище. До середини XIX ст. спеціальних навчальних закладів для жінок не існувало. Представники вищих станів відправляли своїх доньок для виховання за кордон або запрошували звідти гувернанток. З другої половини XIX ст. жінок стали залучати до просвітницької діяльності, почали відкриватися початкові жіночі училища, зокрема, при Немирівському, Вінницькому та Браїлівському жіночих монастирях. Училища мали обмежений курс навчання (6 років). Однак, після завершення навчання випускниці не прагнули працювати на педагогічній ниві. Автор пояснює цю обставину тим, що духовні училища Поділля не були спеціальними педагогічними закладами, а давали учням загальну середню освіту.

В кінці XIX – на початку XX ст. важливу роль у становленні педагогічної освіти на Поділлі відігравали другокласні церковнопарафіяльні вчительські школи та Вінницька церковно-вчительська школа, якими керувало переважно духовенство. Провідними навчальними закладами, що готували вчителів для церковних шкіл були Подільська духовна семінарія, два жіночих училища в м. Тульчин та м. Кам'янець-Подільському та Вінницька ЦВШ, яка була вищою народною школою в єпархії. Суспільно-економічне життя періоду вимагало більш професійного вчителя, що зумовлювало необхідність відкриття нових закладів світського характеру.

Розділ III. «Еволюція педагогічної майстерності у гімназіях (друга половина XIX – початок XX ст.)» містить підрозділи: 3.1. Допрофесійна підготовка майбутніх учителів у чоловічих гімназіях; 3.2. Розвиток педагогічної майстерності в жіночих гімназійних установах. Автор звертає увагу на те, що наприкінці XIX ст. допрофесійна підготовка майбутніх учителів зводилася до вивчення основних предметів гімназійного курсу – стародавніх мов і математики. Основними тенденціями освітнього процесу були: штучна регламентація програм і методичних прийомів; відсутність внутрішнього зв'язку між предметами; поверхневе вивчення предметів, що не давало ґрунтовних знань тим, хто прагнув стати вчителем; способи вивчення зводилися до зубріння; переповнення класів не давало можливість належним чином здійснювати навчально-виховну діяльність. Таким чином, допрофесійна підготовка в чоловічих гімназіях Поділля мала безсистемний характер, обмежувалася виключно набуттям теоретичних знань, а не орієнтацією на майбутню професію.

Жіночі гімназії, згідно «Положення про жіночі гімназії та прогімназії» від 1870 р., відкривалися переважно в тих містах, де була можливість забезпечити їх існування за допомогою громадських чи приватних пожертвувань. Жіночі училища першого розряду було перетворено на гімназії, а училища другого – на прогімназії. Проте, на думку автора, у цих навчальних закладах не було цілісного процесу підготовки майбутніх учителів-жінок, а викладачі не мали належної фахової освіти. У дослідженні зазначається, що в жіночих гімназіях в основі педагогічної підготовки переважно було естетичне виховання.

Розділ IV. «Освітньо-професійна діяльність педагогічних закладів Поділля наприкінці XIX – початку XX ст.» має підрозділи: 4.1. Особливості формування професійних педагогічних умінь і навичок в учительських семінаріях. 4.2. Сутнісний зміст психопедагогічної підготовки у Вінницькому вчительському інституті. 4.3. Післядипломна професійно-педагогічна підготовка на Поділлі. Автор пояснює, що для підготовки вчителів початкових шкіл упродовж другої половини XIX – на початку XX ст. в системі освіти Австрійської та Російської імперій почали виникати державні педагогічні середні навчальні заклади – чоловічі й жіночі вчительські семінарії. Наприклад, Тернопільська, Вінницька, Кам'янець-Подільська, Ольгопільська. У 1907 році був прийнятий сеймовий закон, згідно якого за новими правилами підготовки вчителів встановлювалися два типи чоловічих учительських семінарій – мовно-рисункові та природничо-господарські. Для народних шкіл у містах переважали мови й малюнок, а в сільських – природничі науки й предмети, пов'язані з веденням сільськогосподарських робіт. Випускники були достатньо компетентними з основних предметів, що викладалися. Істотною відмінністю семінарій Поділля стало практичне ознайомлення вихованців з навчально-виховною справою народних училищ у сразкових школах, які діяли при семінаріях.

Вінницький учительський інститут був влаштований на зразок вчительських інститутів Західної Європи для підготовки вчителів міських училищ. Згідно «Інструкції» (1876 р.) щодо організації та навчальної роботи в учительських інститутах вивчалися предмети двокласних училищ ґрунтовно, а інші предмети дозволялося вивчати поверхнево. Склад учнів дає можливість стверджувати про популярність Вінницького учительського інституту не лише на Поділлі, а й у всій Україні, підвладній російській імперії. Спостерігалася суттєва психопедагогічна підготовка в поєднанні з естетичним вихованням, що, на думку автора, підтверджує прагматичну єдність наукових сфер у загально-педагогічній та практичній

професійно-педагогічній діяльності інституту у якісній підготовці працівників освіти. Для покращення якості професійної підготовки вчителів на Поділлі організувалися постійні однорічні, дворічні й тимчасові педагогічні загальноосвітні курси.

Розділ V. «Здобутки і втрати освітян Поділля наприкінці XVIII – початку XX ст. та використання історичного досвіду для реформування вітчизняної педагогічної освіти» містить підрозділи: 5.1. Основні закономірності й тенденції розвитку педагогічної освіти на Поділлі в досліджуваний період; 5.2. Прогностичне обґрунтування ідеї і творче використання досвіду організації педагогічної освіти на Поділлі для модернізації освітньої теорії й практики в сучасній Україні. У розділі Зузяк Т. П. пропонує авторську періодизацію освітніх процесів на Поділлі в досліджуваний період. Також, автор на основі науково-теоретичного аналізу творчого використання досвіду організації педагогічної освіти на Поділлі виокремлює першочергові напрями здійснення реформ, якими можуть сьогодні послуговуватися урядовці, керівники МОН України, теоретики та практики педагогічної галузі.

Таким чином, на думку автора, ретроспективний вимір поступу педагогічної освіти Поділля наприкінці XVIII – початку XX ст. дозволяє виокремити головну цінність педагогічної освіти, актуальну й для сьогодення.

Елена Зинько

Винницький національний технічний університет,
кандидат історических наук, доцент (Україна)

Зузяк Т. П. Становление и развитие педагогического образования на Подолье (конец XVIII – начало XX столетия) : монография / Татьяна Зузяк. Винница : Нилан - ЛТД, 2017. 452 с.

Аннотация. В статье прорецензирована монография, в которой рассматривается процесс становления и развития педагогического образования на территории Подолья в конце XVIII – начале XX столетия. В монографии Зузяк Т. П. проанализированы становления учебных заведений края и освещены педагогические идеи и творчество выдающихся педагогов и общественных деятелей Подолья.

Ключевые слова: педагогическое образование, педагогические учебные заведения, педагогические идеи, выдающиеся педагоги, общественные деятели Подолья.

ABSTRACT

Olena Zinko

Vinnitsia National Technical University,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Zuziak T. P. Formation and development of pedagogical education in Podillia (the end of the XVIII – the beginning of the XX century) : monograph / Tetyana Zuziak. Vinnytsya : Nilan LTD, 2017. 452 s.

The article is a peer-reviewed monograph, in which the process is considered the formation and development of pedagogical education in the Podillia of the late 18th and early 20th centuries. In the monograph Zuzyak T. P. the formation of the educational institutions of the region was analyzed and pedagogical ideas, creative achievements of prominent teachers and public figures of Podillia were highlighted. The monograph Zuzyak T. P. is a comprehensive study of the formation and development of pedagogical education in the late 18th and early 20th centuries. The book has a preface, five sections and attachments. The author has developed a considerable volume of archival materials, periodicals, old books, special historical and historical-pedagogical literature, documentation of educational institutions, research of foreign authors. As well as the substantiated tendencies and regularities of each of the periods of pedagogical education of Podillia of the period under consideration. Proved that the accumulated experience of organizing the teacher training system of Podillia at the end of the XVIII – early XX century was quite controversial. Proved that active searches for the development of systemic factors of vocational and pedagogical and practical training of future teachers were conducted, the necessity of special pedagogical education based on the principles of spirituality, social and professional values of the human personality was substantiated in Podillia.

Key words: pedagogical education, pedagogical educational institutions, pedagogical ideas, outstanding teachers, public figures, Podillia.

Статтю подано до редколегії 20.03.2019 р.